

**การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้าน
ในกลุ่มชาวไทยภูเขา อีสานใต้***

**Development of The Local Wisdom Transmission Process
Thai Kui Silk Weaving in Southern Isan, Thailand**

ชัยสิทธิ์ คุณสวัสดิ์**

ดร.ศรีวรรณ ยอดนิล***

ดร.สมหมาย แจ่มกระจ่าง****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และความเป็นมาการทอผ้าไหมพื้นบ้าน ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิม และพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่ยังคงเอกลักษณ์ ชุมชนชาวไทยภูเขา อีสานใต้ ในพื้นที่ 3 จังหวัดของอีสานใต้ ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านอาลี จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนหมู่บ้านดงกระทิง จังหวัดบุรีรัมย์ และชุมชนหมู่บ้านตาโกน จังหวัดศรีสะเกษ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก การระดมสมอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปฏิบัติการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงแอ่งโคราช ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีความอุดมสมบูรณ์ มีวัฒนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมระบบทุนนิยม มีประเพณีและวัฒนธรรมสืบทอดกันต่อมา มีการทอผ้าไหม เมื่อว่างจากการทำนา โดยการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้าเป็นอาชีพเสริม

2. กระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิม ของชุมชนชาวไทยภูเขาในอีสานใต้ ดำเนินการโดยการวางแผนการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการทำงานและมีผู้รับผิดชอบ โดยมีขั้นตอนเตรียมการขั้นตอนการประชุมวางแผนการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ขั้นตอนการมอบหมายผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมเกิดการปฏิบัติฟื้นฟูลวดลายผ้าไหมดั้งเดิมที่สูญหายโดยการทอขึ้นใหม่จากภูมิรู้ของผู้อาวุโส มีจำนวน 6 ลาย

3. ผลจากการพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่คงเอกลักษณ์ ได้ลายผ้าไหมจำนวน 16 ลาย คือ ประยุกต์ผสมผสานจากลวดลายดั้งเดิม จำนวน 8 ลาย และการประยุกต์วิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาผสมผสานลวดลายดั้งเดิมเป็นลายใหม่ จำนวน 8 ลาย จากการปฏิบัติการพัฒนาลายผ้า พบรูปแบบการถ่ายทอดสืบทอดความรู้และการเรียนรู้

*คณาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

****รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

3 ลักษณะ คือ 1) กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดความรู้ในครอบครัว 2) การถ่ายทอดและสืบทอดจากคนภายนอกครอบครัว 3) การเรียนรู้ด้วยตนเอง

คำสำคัญ: การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน/ ผ้าทอไหมพื้นบ้าน/ การมีส่วนร่วมกลุ่มทอผ้าไหม/ ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ/ ชาวไทยภูเขา

Abstract

The purpose of this study was to study about the background of the native wisdom transmission process Thai Kui silk weaving : in terms of revitalization of native wisdom on the transmission, and the developing of native identity design. The research focused on 3 provinces of Southern Isan Thai Kui community ; using the interview, brain storming, learning together to be the action developing of three groups of scholars from Arue village, Surin Province, Tagon village, Srisagate Province, and Dongkrating village, Bureeram Province. Data was collected using participatory methodology and in-depth interview, data were analyzed using content analysis.

1. Southern Isan Thai Kui community that has been in the Korat basin plateau has the plentiful of traditional and the same folklores that have been transmitted from the ancestors; because of the south eastern and north eastern monsoon influence. Since there was the social changing in to the capitalist; people do their weaving process such as mulberry planting and silk worm feeding as their extra job when they finish their rice field work.

2. The maintenance and revitalization process of Thai Kui native silk is by the people participation together in planning, preparing, and do their weaving with the wiser tutoring in 6 new native designs.

3. The accomplishment on developing native silk design are 16 designs. There are 8 applied with native designs, 8 Thai Kui folklore with native design to be new design. There have been founded that there are 3 formats on the wisdom transmission format and learning : (1) the on family transmission process, (2) the transmission process by people out of the family, (3) oneself learning; in addition.

บทนำ

การทอผ้าไหมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของคนไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ศิลปะการทอผ้าไหมนับเป็นงานศิลปะที่โดดเด่นทั้งสีสัน และความสวยงามของลวดลาย ความงามของผ้าทอนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยมือของผู้ทอ ซึ่งผู้ทอจะต้องทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ และความคิดสร้างสรรค์อย่างมากในการผสมสี และประดิษฐ์ลวดลาย ผู้ทอจึงเป็นคนสำคัญที่จะช่วยให้ศิลปะการทอผ้าไหมได้รับการกล่าวถึงและสืบต่อกันจนถึงคนรุ่นหลัง (วัฒนธรรม จุฑาวิภาต, 2545, หน้า 108) ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะจารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดจากคนกับธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมชุมชน มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน โดยพิจารณาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้วจินตนาการประยุกต์มาเป็นลวดลายผ้าไหม ถักทอเป็นลายต่าง ๆ ตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่ได้พบเห็น (ผ้าไหม: เครื่องนุ่งห่ม, 2542, หน้า 278) จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีการพัฒนาสืบทอดต่อกันมาของลูกหลานแต่ละชนเผ่าจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาว กูไท เขมร กูย (ส่วย) และชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ กลุ่มชนเหล่านี้มีการทอผ้าสำหรับใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอย และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ การทอผ้าไหมเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยความขยัน ความอดทน และความละเอียดอ่อน ประณีต (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2543, หน้า 82) การอนุรักษ์ลายผ้าทอที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์ จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานชาวไทยกวย รวมทั้งคนในชุมชนที่จะช่วยกันสานต่อเพื่อเป็นการอนุรักษ์ลายผ้าไหมดั้งเดิม ให้มีกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายในชุมชนจังหวัด ที่มีแนวโน้มในการจัดกระบวนการได้อย่างชัดเจน ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เนื่องจากทั้ง

3 จังหวัดนี้ มีความเป็นชุมชนพื้นบ้านชาวไทยกวย ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีแตกต่างกันออกไปในแต่ละจังหวัดที่รับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาผสมผสานกันเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการดำรงชีวิต ทั้งยังมีเสน่ห์ของการเป็นชุมชนที่มีการดำเนินชีวิตเรียบง่ายจากบรรพบุรุษจวบจนปัจจุบันเป็นเวลานับร้อยปี ภายใต้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและการแต่งกายแบบโบราณที่สืบทอดกันมา

จากเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นลูกหลานชาวไทยกวย เป็นผู้ใกล้ชิดกับศิลปวัฒนธรรมด้านสิ่งทอของชาวไทยกวย จึงตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและบ่งบอกถึงวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ แต่ถูกละเลยและค่อย ๆ เลือนหายไป เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูอนุรักษ์ พัฒนาถ่ายทอด ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของกลุ่มผู้ทอผ้าชาวไทยกวยอีสานใต้ จึงเห็นสมควรพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านในกลุ่มชาวไทยกวยอีสานใต้ โดยค้นหาความรู้ภูมิปัญญา การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญ ทำให้กระบวนการทอผ้าไหมพื้นบ้านแบบดั้งเดิมได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นอาชีพที่สร้างรายได้แก่ผู้ทอผ้าไหม ให้สามารถดำรงวิถีชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข เป็นแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป

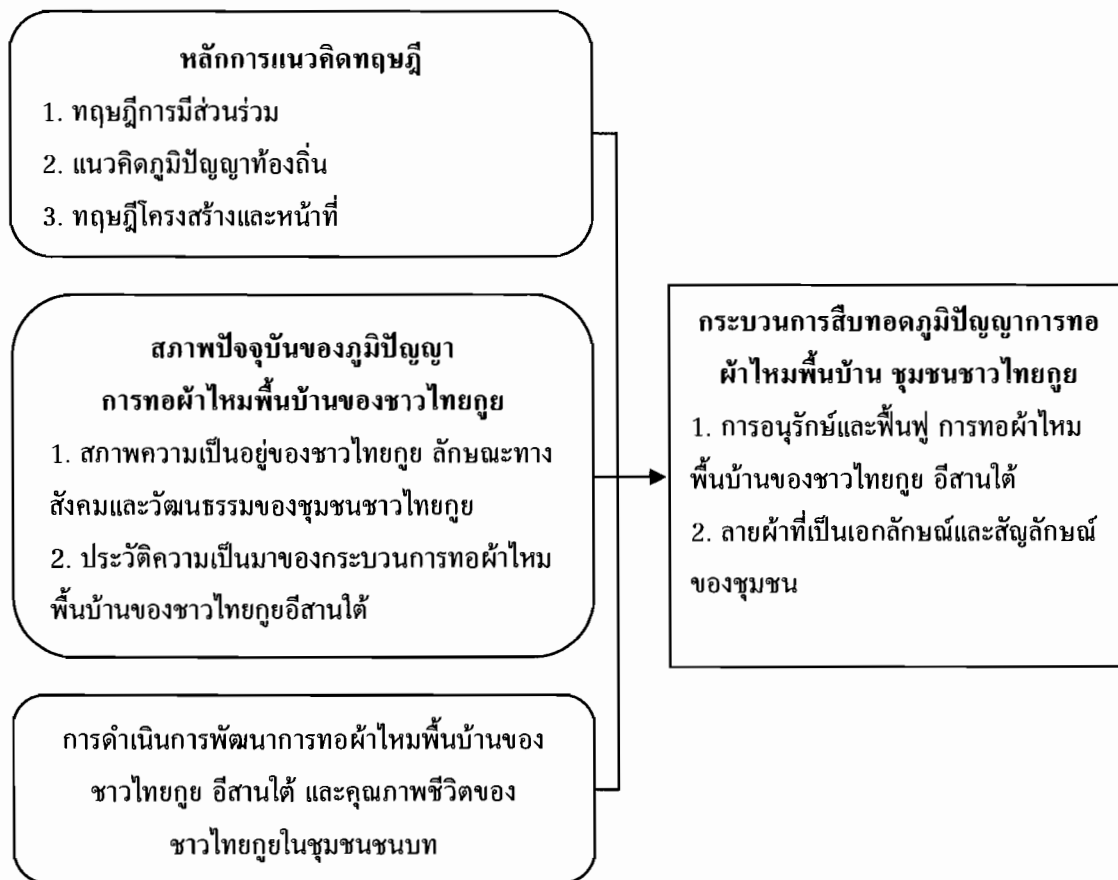
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และความเป็นมาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยกวยอีสานใต้
2. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิม ของชุมชนชาวไทยกวยอีสานใต้
3. เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่ยังคงเอกลักษณ์ ชุมชนชาวไทยกวยอีสานใต้

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาและพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของกลุ่มชาวไทยภูย ในอีสานใต้ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ โดยการศึกษาบริบทชุมชน บริบทกลุ่มทอผ้าไหม วิธีการทอผ้าไหม การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าไหม และการพัฒนากระบวนการสืบทอดการทอผ้าไหมพื้นบ้านโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของ

ชุมชน โดยใช้ทุนของท้องถิ่น เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) กับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process) โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยในการดำเนินการดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาใน 3 จังหวัดของอีสานใต้ ได้แก่ หมู่บ้านอาลี ตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านดงกระทิง ตำบลโนนขวาง อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ และหมู่บ้านตาโกน ตำบลตาโกน อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากทั้ง 3 จังหวัดเลี้ยงตัวไหม และมีการทอผ้าไหมพื้นเมือง ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านอันมีสืบลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยกวยที่นิยมทอด้วยไหมทั้งผืน

ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ไว้ดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าไหมทั้ง 3 ชุมชนอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นบ้านของชาวไทยกวย เพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมทั้ง 3 ชุมชน ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มทอผ้าไหม วิธีการทอผ้าไหม และการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าในชุมชน เป็นกลุ่มที่มีการทอผ้าไหมที่ยังคงเอกลักษณ์ของชาวไทยกวยอยู่เสมอ

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและปฏิบัติกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านในกลุ่มชาวไทยกวยอีสานใต้ โดยการลงมือปฏิบัติการทอผ้าไหมพื้นบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการทอผ้าทุกขั้นตอน สามารถปฏิบัติการทอผ้าไหมได้ต่อเนื่องตลอดการวิจัยชุมชนละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน

4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อการจัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการทอผ้า เพื่อร่วมกันศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนากระบวนการทอผ้าไหม ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล

เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มานานและไม่ได้โยกย้ายที่อยู่อาศัยไปที่อื่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. **ขั้นเตรียมการ** เตรียมการเบื้องต้นก่อนปฏิบัติการภาคสนาม ดังนี้

ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความวารสาร หนังสือและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ รวมทั้งศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้าน ติดต่อผู้นำชุมชน โดยประสานงานเบื้องต้นกับผู้ใหญ่บ้าน และประธานกลุ่มทอผ้าไหมพื้นบ้านในแต่ละชุมชน เพื่อหารือถึงประเด็นการศึกษาวิจัย และความเป็นไปได้ของการวิจัย ทำหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อขออนุญาต ในการศึกษาวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล แนะนำตัวต่อชุมชน อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย รวมทั้งขออนุญาตเก็บข้อมูล สร้างความคุ้นเคยและสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้วิจัย

2. ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยจำแนกเป็นระยะวิจัยและระยะพัฒนา ดังนี้

2.1 ระยะการวิจัย

- 2.1.1 ศึกษาบริบทของชุมชนทั้ง 3 ชุมชน โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนทั้งทางกายภาพชีวภาพ สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าของชุมชน โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบริบทชุมชนในแต่ละประเด็น

- 2.1.2 ศึกษาบริบทกลุ่มทอผ้า วิธีการทอผ้าพื้นบ้าน การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า และ

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในชุมชน โดยการศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้า การบริหารจัดการกลุ่ม ศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาเพื่อพัฒนากระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.1.3 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกันภายในชุมชน เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการทอผ้า เพื่อร่วมกันศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนากระบวนการทอผ้าสำหรับการจัดประชุมของแต่ละชุมชน เป็นการประชุมร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนากระบวนการทอผ้าในแต่ละชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล สนทนากลุ่มระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมพื้นบ้าน และการนำผลสรุปที่ได้จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็น ให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนากระบวนการทอผ้าไหมของชุมชนชาวไทยภูเขา เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค การพัฒนาอาชีพของกลุ่มทอผ้าไหม พร้อมกับสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับนโยบายในการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการทอผ้า และแนวทางในการพัฒนากระบวนการทอผ้าไหมพื้นบ้าน

2.2 ระยะการพัฒนา

ในขณะนี้เป็นการพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 3 จังหวัด เป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนกับชุมชนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการสืบทอดการทอผ้าไหมพื้นบ้าน โดยมีการดำเนินการดังนี้

การศึกษาดูงาน และอบรมเชิงปฏิบัติการที่ศูนย์พัฒนาการทอผ้าไหมหมู่บ้านด่านเจริญ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการอบรมปฏิบัติการกระบวนการทอผ้า และเทคนิคการทอผ้า การย้อมสีธรรมชาติ การออกแบบลวดลาย รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้า วิถีชีวิต วัฒนธรรม และค่านิยมในการใช้ผ้าทอ

และการทอผ้าของชาวไทยภูเขา การลงมือปฏิบัติการพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมชาวไทยภูเขามิการลงมือปฏิบัติการในแต่ละชุมชน เนื่องจากมีความพร้อมและความเหมาะสมในการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยนำความรู้และประสบการณ์จากการอบรมเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมทุกขั้นตอน และดำเนินการทอผ้าไหมตามลวดลายอัตลักษณ์ของชุมชนที่ได้ร่วมกันออกแบบไว้โดยมีการร่วมกันตรวจสอบผ้าทอ ลวดลายอัตลักษณ์ของชุมชนที่ทอสำเร็จแล้ว จัดกิจกรรมสรุปทบทวนเพื่อคืนความรู้สู่ชุมชน เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้าน

สรุปผลการวิจัย

บริบทชุมชนและ ความเป็นมาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาอีสานใต้ สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงแอ่งโคราช ได้แก่จังหวัด นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ สภาพอากาศโดยทั่วไปอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อาชีพหลักของชาวบ้านจากอดีตจนถึงปัจจุบันคือการทำนา การปลูกพืชผักสวนครัว และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปัจจุบันจึงเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบสังคมที่ดี มีภูมิปัญญาที่มีคุณค่า และมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ส่วนภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาอีสานใต้ สรุปได้ว่า เป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นของช่างทอผ้าไหมชาวไทยภูเขา เป็นศาสตร์และศิลป์ที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานมานับร้อยๆ ปี ความวิจิตรบรรจงและลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าสะท้อนถึงคติความเชื่อ วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต และความเป็น

มาในอดีต การโยกย้ายถิ่นฐาน โครงสร้างทางสังคมของผู้คนในแต่ละรุ่นได้เป็นอย่างดี ลวดลายบนผืนผ้า ในแต่ละชุมชนต่าง ๆ มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งลวดลายที่สร้างขึ้นมาจากจินตนาการและแรงบันดาลใจจากสิ่งรอบตัว ความเชื่อ วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ลวดลายบนผืนผ้ามักเรียกชื่อตามที่มาของลวดลาย ปัจจุบันการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขา ยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนไว้อย่างเหนียวแน่น เป็นศิลปะการทอผ้าไหมของกลุ่มชาวไทยภูเขา จึงนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มอยู่จนถึงปัจจุบัน และมีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมอันเป็นประเพณีของผู้หญิงที่สืบทอดกันมา โดยผ้าทอของแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะและลวดลายการทอผ้าที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ผ้าจิด และผ้าไหมหางกระรอก

กระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิมของชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ มีกระบวนการฟื้นฟูลวดลายผ้าไหมแบบดั้งเดิม จากการศึกษาวิธีการและกระบวนการในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของชาวไทยภูเขา สรุปได้ดังนี้ คือ การดำเนินการวางแผนการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการทำงานและมีผู้รับผิดชอบ โดยมีขั้นตอนเตรียมการขั้นต้นการประชุมวางแผนการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ขั้นตอนการมอบหมายผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม เกิดการปฏิบัติฟื้นฟูลวดลายผ้าไหมดั้งเดิมที่สูญหาย โดยการทอขึ้นใหม่จากภูมิปัญญาของผู้อาวุโส มีจำนวน 6 ลาย ได้แก่ ลายเกล็ดปลา (ชาวไทยภูเขา เรียกว่า “แซลอาภา”) ลายจะครั่ง ลายพระธาตุเมืองจันทร์ ลายปี่ลตุล (ดอกลำดวน) ลายคุกลองเอื้อย ลายตองเพาะรุ้เดิม (ลายตะขอแบบโบราณ)

การพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่ยังคงเอกลักษณ์ ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ สรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่ยังคงเอกลักษณ์ ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ทั้ง 3 ชุมชนมี

การกำหนดจำนวนเส้นไหมพุ่งที่ใช้ทำผ้าไหมมัดหมี่ให้มีจำนวนตามลวดลายที่ได้ออกแบบไว้ และใช้วิธีการทอผ้าพื้นฐาน คือ การทอลายขัดชนิด 2 ตะกอ และ 3 ตะกอ โดยใช้เส้นไหมยืนสีด้าที่ข้อมด้วยเปลือกประดู่และผลมะเกลือ สีน้ำตาลเปลือกเม็ดมะขาม ที่ได้จากการข้อมด้วยรากยอ สีเขียวที่ได้จากเปลือกต้นเพกา การทอผ้าไหมนิยมใช้เส้นไหมยืนเป็นสีเดียวกันทั้งหมด ชุมชนมีวัฒนธรรมการผ้าทอไหมพื้นบ้านที่มีกระบวนการผลิตที่ยังคุณค่าและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของทุกคนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2. การประยุกต์ลวดลายผ้าที่คงเอกลักษณ์ โดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่นั้น สมาชิกได้ดูแบบจากผ้าดั้งเดิมที่เป็นต้นแบบ พร้อมกับร่างแบบลายตามวิถีชีวิต จินตนาการลงบนกระดาษกราฟจนเกิดลวดลายที่ประยุกต์ผสมผสานลวดลายดั้งเดิมจำนวน 8 ลาย ได้แก่ ลายพญานาคชูยอดสน, ลายโสมมะพัฒน์, ลายมหาชาติ, ลายพญานาคประกายแสง, ลายคองเอื้อยประยุกต์, ลายเสาชัย, ลายดอกศรโบราณ และลายดอกพริกไท และมี การประยุกต์วิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาผสมผสานลวดลายดั้งเดิมกับลายที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ จำนวน 8 ลาย ได้แก่ ลายข้าวดอก, ลายขันหมากเบ็ง (บายศรีโบราณ), ลายฉัตรทองประกายดาว, ลายรำตรัด, ลายไก่อทอง, ลายดอกธูปโบราณ, ลายนกยูงทอง, ลายน้ำไหลชาวภูเขา ซึ่งยังคงเอกลักษณ์ของชาวไทยภูเขาอีสานใต้

3. การถ่ายทอดและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของชาวไทยภูเขาอีสานใต้มีรูปแบบการถ่ายทอด สืบทอดความรู้และการเรียนรู้มี 3 ลักษณะดังนี้

3.1 กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดความรู้ในครอบครัว ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ผู้เรียน คือลูกหลาน บางคนเรียนด้วยใจรักจากการที่เห็นความสำเร็จและการปลุกฝังของบรรพบุรุษที่ผ่านมาลูกหลานบางคนเรียนด้วยความจำเป็น ตามปัจจัยของครอบครัวได้แก่ การทำเป็นอาชีพวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

3.2 การถ่ายทอดและสืบทอดจากคนภายนอกครอบครัว ที่ผู้สืบทอดริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจความต้องการและความถนัดอย่างมีเป้าหมายรู้จักแสวงหาแหล่งเรียนรู้จากปราชญ์ในชุมชน การร่วมกิจกรรม การเข้าไปมีส่วนร่วมในการทอผ้า

3.3 การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการแสวงหาความรู้ ทักษะที่จะต้องอาศัยการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ช่วยทำให้เกิดแนวความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขึ้นที่เกิดจากทักษะการสังเกตและทักษะการฝึกปฏิบัติ

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

บริบทชุมชนและ ความเป็นมาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาอีสานใต้ที่มีสภาพทั่วไปดังนี้

ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงแอ่งโคราช ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ สภาพอากาศโดยทั่วไปอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อาชีพหลักของชาวบ้านจากอดีตจนถึงปัจจุบันคือการทำนา การปลูกพืชผักสวนครัว และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปัจจุบันจึงเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบสังคมที่ดี มีภูมิปัญญาที่มีคุณค่า และมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ การใช้ภาษาเพื่อสื่อความสัมพันธ์ในการดำรงชีพ ความสัมพันธ์ด้านการแต่งงานเมื่อสถานการณ์จากภายนอกเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต้องปรับตัวตามกระแสความเจริญ เพื่อความอยู่รอดของสังคม การปรับเพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่และการปรับเพื่อดำรงรักษาเป็นชุมชนชาวไทยภูเขา ดังนั้นกระบวนการปรับตัวของชาวไทยภูเขาที่ผ่านมาไม่ได้หยุดนิ่ง มีการคิดประดิษฐ์

สร้างสรรค์ผลงานภายในชุมชนเพื่อการปรับเข้ากับปัจจัยภายนอก สอดคล้องกับไพฑูริย์ มีกุล (2533, หน้า 1-5) กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย ชาวไทยกูยเป็นคนไทยเชื้อสายหนึ่งที่อาศัยอยู่หนาแน่นทางตอนใต้ของอีสานในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และกระจายในบางพื้นที่ ของจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา อุบลราชธานีและมหาสารคาม อพยพจากตอนเหนือของอินเดียมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีวัฒนธรรมโดดเด่นอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ ค่านิยมการพึ่งพาตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความกล้าหาญในพิธีกรรม ไม่เป็นภาระของคนอื่นและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประโยชน์ อุดมเดช (2545, หน้า 4) เรื่อง เช่นศาลปู่ตาทำนายอนาคต จิตวิญญาณและความเชื่อ ชาวกูยมีประเพณี ภาษา วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตกทอดมาตั้งแต่อดีตที่เคยเจริญรุ่งเรือง มีความเชื่อตามแบบโบราณว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังคงวนเวียน ปกปักษ์รักษา ดูแลทุกข์สุขของญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลัง ให้ความสำคัญของการเซ่นไหว้ศาลปู่ตา อยู่ในการทำนายดวงจากไข่ต้มและคางไก่ในการทำนายอนาคต เป็นการปรับตัวอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาอีสานใต้ เป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นของช่างทอผ้าไหมชาวไทยภูเขาเป็นศาสตร์และศิลป์ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน มานับร้อยๆ ปี ความวิจิตรบรรจงและลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าสะท้อนถึงคติความเชื่อ วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต และความเป็นมาในอดีต การโยกย้ายถิ่นฐาน ลวดลายบนผืนผ้า ในแต่ละชุมชนต่าง ๆ มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งลวดลายที่สร้างขึ้นมาจากจินตนาการ และแรงบันดาลใจจากสิ่งรอบตัว ยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนไว้อย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน และมีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมอันเป็นประเพณีของผู้หญิงที่สืบทอดกันมา สอดคล้องกับคำกล่าวของนันทสาร สีสลับ (2542, หน้า 11) ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีลักษณะเป็นรูปธรรมและ

นามธรรม อันเกิดจากการสังสมความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน จะมีลักษณะจำกัดเฉพาะถิ่น มีความเป็นสากล มุ่งการมีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและมีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิตแล้วยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชนพร เวทย์ศิริยานันท์ (2548, หน้า 103-105) ได้ศึกษาผ้าไหมมีบทบาทหน้าที่แสดงถึงภูมิปัญญาของช่างทอผ้าไหม สถานภาพ ทางสังคม คุณค่าทางจิตใจ และแสดงคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ และมีการสืบทอดภูมิปัญญาเรื่องผ้าไหมให้กับชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง

2. กระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิม ของชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้ เป็นการอนุรักษ์โดยการศึกษาสภาพวัฒนธรรมของแหล่งกำเนิดงานศิลปะท้องถิ่น การสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวัน สะท้อนออกมาเป็นลวดลายผ้าที่มีความเก่าแก่และมีความหมายดี ควรแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นลายที่ค้นพบใหม่ ไม่มีผู้สืบทอดการทอ จึงต้องฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทุกลายของผ้าไหมที่พื้นฟูชาวไทยภูเขาศึกษาแกะลายจากผ้าตัวอย่างที่มีอยู่ และการจดจำในอดีตที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม มีการร่างแบบลายผ้าลงบนกระดาษเป็นลวดลายดั้งเดิม ซึ่งข้อมูลของลวดลายและความหมายไม่มีเก็บรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อมา รวมไปถึงอุปกรณ์ที่สำคัญในการทอลวดลาย คือ ฝีมายังต้องสร้างขึ้นมาใหม่ เพราะตัวอย่างผืนผ้าที่พอหาได้มีไม่ครบตามที่ได้เลือกกันไว้ อย่างไรก็ตามการที่ชาวไทยภูเขามารวมกลุ่มครั้งนี้ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมทอผ้า เพื่อฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมและร่วมกันพัฒนา โดยมีการสรุปขั้นตอนกระบวนการกระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิมของชาวไทยภูเขา ที่เกิดจากการวางแผนการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการวางแผนการทำงานและมีผู้รับผิดชอบ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

- 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นการประชุมวางแผนการปฏิบัติ

การฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้า 3) ขั้นตอนการมอบหมายผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม 4) ปฏิบัติการทอลวดลายดั้งเดิมตัวอย่างทั้ง 6 ลาย 5) ตรวจสอบความถูกต้องลวดลายดั้งเดิม 6) ปฏิบัติการทอลวดลายดั้งเดิมและการเรียนรู้เรื่องลวดลายระหว่างสมาชิก 7) การปฏิบัติการทอเพื่อฝึกความชำนาญในการทอลวดลายดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภชัย สิงห์ยะบุตร, นันทิยา จันทร์อ่อน และสุดใจ ศรีบ้านโพน (2545, หน้า 227-229) ได้ศึกษารูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งเป็นผ้าที่ทอด้วยวิธีการใช้นิ้วเกี่ยวเกาะ โดยมีไหมสีพื้นคือ สีแดงเข้ม อันเป็นสีที่เกิดจากการย้อมด้วยครั่ง ชาวผู้ไทใช้เป็นผ้าสไบเฉียงเพื่อไปร่วมพิธีกรรมที่สำคัญ มีการพัฒนารูปแบบด้วยการประยุกต์ขนาดและสีผ้า รวมทั้งการนำมาใช้ตัดชุดสำหรับบุคลนอกเผ่าผู้ไท และสอดคล้องกับงานวิจัยของโสภิตา ยงยอด (2545, หน้า 142-150) ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาการทอผ้ามัดหมี่ของชาวบ้านคำพี่ ตำบลคำพี่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การทอผ้ามัดหมี่ของชาวบ้านเริ่มจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้หญิงมีการออกแบบลวดลายและเทคนิคการทอ ช่างทอผ้าที่ได้รับการอบรมการทอผ้าแล้วจะถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ส่วนผู้ชายจะช่วยเตรียมอุปกรณ์ในการทอผ้า โดยรู้จักปรับปรุงและพัฒนาแบบดั้งเดิมของผ้าพื้นเมืองให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม อีกทั้งยังรักษาของเดิมที่เป็นอดีตไว้ และเผยแพร่ผลงานผ้าไหมพื้นเมืองไปสู่ชุมชนหรือท้องถิ่น รวมทั้งมีการรับเอารูปแบบผ้าไหมพื้นของท้องถิ่นอื่นเข้ามาประยุกต์ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผ้าพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นให้เหมาะสมกับยุคสมัย

3. การพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่ยังคงเอกลักษณ์ ชุมชนชาวไทยภูเขาอีสานใต้พบว่า ผลจากการพัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านได้ลายผ้าไหมจำนวน 16 ลาย คือ ประยุกต์ผสมผสานลวดลายดั้งเดิม จำนวน

8 ลาย และการประยุกต์วิถีชีวิตของชาวไทยภูยผสม ผสานลวดลายดั้งเดิมเป็นลายใหม่ จำนวน 8 ลาย จาก การปฏิบัติการพัฒนาลายผ้า พบรูปแบบ การถ่ายทอด สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของชาวไทยภูยอีสาน ได้มีรูปแบบการถ่ายทอดสืบทอดความรู้และการเรียนรู้ มี 3 ลักษณะ คือ 1) กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอด ความรู้ในครอบครัว 2) การถ่ายทอดและสืบทอดจากคน ภายนอกครอบครัว 3) การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการ พัฒนาลวดลายผ้าไหมพื้นบ้านที่คงเอกลักษณ์ชาวไทยภูย เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตซึ่งบอกถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีสอดคล้องกับ ทักษิณี บัวระภา (2541, หน้า 2-41) ได้ศึกษา ลวดลายผ้าของชนไท-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า การ ออกแบบลวดลายผ้าจะเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตความเป็น อยู่ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ลวดลายต่าง ๆ ที่ปักทอลงบนผืนผ้าด้วยเทคนิควิธีการทอต่าง ๆ ล้วน เป็นงานศิลปกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ เป็น เครื่องหมายที่แสดงสัญลักษณ์ ความเชื่อความคิดและ จินตนาการโดยอาศัยการเลียนแบบธรรมชาติ ไม่ว่าจะ เป็นจากพืช จากสัตว์และสิ่งแวดล้อมอื่น ที่มีอิทธิพล ต่อมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นแนวคิดและการผลิตผ้าขึ้นใช้ รูปแบบต่าง ๆ การที่เรารู้จักการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้คน ในสังคม มีการติดต่อสัมพันธ์กันมีการรู้จักสมาคมเกิด การยอมรับในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่ดี งาม รู้จักปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม จนเกิดการ หล่อหลอมเป็นดุลยภาพแห่งอัตลักษณ์ที่ลึกซึ้งกลมกลืน มีการจดจำภูมิปัญญาความรู้ที่พบเห็นนำมาปรับประยุกต์ ใช้ในชีวิตประจำวันของตน เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมอันงดงามที่ส่งต่อมาหลายชั่ว อายุคน แล้วยังสอดคล้องกับการศึกษาของ พนารัตน์ เดชกุลทอง (2552, หน้า 97-123) ได้ทำการวิจัยและ พัฒนาระบบการทอผ้าพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: กรณีศึกษาในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว พบว่า ผลการศึกษาบริบทชุมชน บริบท กลุ่มทอผ้าและการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้า พบว่า

บ้านนาเสียวเป็นหมู่บ้านที่มีการทอผ้าไหมพื้นบ้านแบบ ครอบงวมตั้งแต่โบราณ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุควิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวนา ยุคสืบทอดภูมิปัญญา และยุคการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมีการทอผ้าไหมมัดหมี่ ลายโบราณและลายประยุกต์แต่ไม่มีลายที่โดดเด่นเป็น อัตลักษณ์ของชุมชน มีการออกแบบลวดลายผ้าไหม มัดหมี่อัตลักษณ์ชุมชนโดยเน้นการอนุรักษ์ลวดลาย โบราณและย้อมด้วยสีธรรมชาติ ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิม และ มีการประยุกต์ใช้ดินสีน้ของลาว มาต่อเป็นดินสีน้ของ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมมัดหมี่ลายอัตลักษณ์ทั้งสองแบบ ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชนและได้นำไป เป็นแบบสำหรับทอสวมใส่ แล้วยังสอดคล้องกับประไพ ทองเชิญ (2548, หน้า 123-124) ว่าการผลิตผ้าตาม วิถีชีวิตชุมชนจัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านที่แสดง ถึงความเป็นตัวตนได้ การกำหนดกรอบมาตรฐานผ้าพื้น บ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักการที่กำหนดด้วยความ พร้อมใจ จากเครือข่ายองค์กรชุมชนเครือข่ายผู้ผลิตบน ฐานคิดของภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านดั้งเดิมเป็นกรอบ มาตรฐานที่ครอบคลุมมิติชุมชน มิติสิ่งแวดล้อม และ มิติเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความชัดเจนให้ กับผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม 7 ประการดังนี้ คือ 1) ใช้เส้นใยธรรมชาติ 2) ย้อมสีธรรมชาติ 3) ทอด้วยกั ีพื้นบ้าน ใช้เครื่องมือจากเทคโนโลยีพื้นบ้าน 4) ทอด้วย ฝีมือน มีพัฒนาการของฝีมือน 5) ผืนผ้าบอกเรื่องราวและมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น 6) มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต 7) กระบวนการผลิตมีความปลอดภัยต่อสุขภาพของ ผู้ผลิตผู้ขาย ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม แล้วยังสอดคล้อง กับงานวิจัยของ ฤทัยรัตน์ แพนทอง (2551, หน้า 144-165) ได้ศึกษาการเพิ่มผลผลิตกัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือของ กลุ่มทอผ้าบ้านแม่แรง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านแม่แรงทำการคัด เลือกและตรวจสอบวัตถุดิบ แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์และ เครื่องมือมีการควบคุมกระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ส่งมอบได้ทันเวลา มีการใช้ทรัพยากรการผลิตอย่าง

ประหยัดและคุ้มค่าเพื่อลดต้นทุน จัดสภาพแวดล้อมในการทำงานและให้สวัสดิการแก่สมาชิกกลุ่มอย่างเหมาะสม ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และรับผิดชอบปัญหาในกระบวนการดำเนินงาน

กล่าวโดยสรุปเชิงแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านในกลุ่มชาวไทยภูเขา อีสานใต้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของชาวไทยภูเขาและการทอผ้าไหมพื้นบ้าน การศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับลวดลายผ้าไหมที่เป็นเสมือนเครื่องหมายที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม แต่ละท้องถิ่น จึงต้องทำความเข้าใจถึงกระบวนการสืบทอด หรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกคนรุ่นหนึ่ง ซึ่งการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีการปรับตัวตลอดเวลาตามอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมหรือท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นลวดลายผ้าไหมแต่ละผืนที่พบในช่วงเวลาที่แตกต่างกันจึงเป็นหลักฐานที่แสดงเรื่องราวมากมายที่ได้ตอบกันระหว่างวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นกับวัฒนธรรมที่เข้ามาครอบงำจากภายนอก ขณะเดียวกันมิติของวัฒนธรรมในฐานะพลังที่สร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นบ้านของกลุ่มชาวไทยภูเขาในอีสานใต้ ครั้งต่อไปนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษารวบรวมองค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเกี่ยวกับการทอผ้าไหมพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคไว้อย่างเป็นระบบ อันจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นตนเอง และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาอาชีพ การทอผ้าไหมมากยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษารวบรวมลวดลายดั้งเดิมของผ้าไหมพื้นบ้านที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละภาคของประเทศไทย
3. ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาลวดลายผ้าไหมเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อศึกษาจุดเริ่มต้นของกระบวนการผลิตและรูปแบบการผลิตระดับชาติขึ้นว่า ได้มีการพัฒนากระบวนการผลิต และรูปแบบการผลิตในรูปแบบอย่างไร และสามารถเชื่อมโยงต่อแนวทางหรือวิธีการค้าขายขึ้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
4. จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนโดยรวบรวมลวดลายดั้งเดิมของผ้าไหมพื้นบ้านดั้งเดิมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต

เอกสารอ้างอิง

- ทัศนีย์ บัวระภา. (2549). การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมแบบยั่งยืนของกลุ่ม จังหวัดขอนแก่น. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนพร เวทย์ศิริยานันท์. (2548). ภูมิปัญญาผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- นันทสาร สีสลับ. (2542). ภูมิปัญญาไทย. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ประไพ ทองเชิญ. (2548). นี้อคือ..ผ้าทอพื้นบ้าน. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- ประโยชน์ อุดมเดช. (2545). จิตวิญญาณและความเชื่อชาวภูบ้านธาตุกุสียงห์ วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล. กรุงเทพฯ: สารมวลชน.
- ผ้าไหม: เครื่องนุ่งห่ม. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ภาคอีสาน, 8, 2780.
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2553). การวิจัยและพัฒนากระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง กรณีศึกษาในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ปรินญาณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มภาค, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2539). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฤทัยรัตน์ แพนทอง. (2551). การเพิ่มผลผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านแม่แรง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอาชีวศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัฒน์ จูทะวิภาต. (2545). ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: ศิลปะประภา.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุตร, นันทิยา จันทรอ่อน และสุดใจ ศรีบ้านโพน. (2545). รูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนและท้องถิ่น: ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. (2544). หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ. 2544. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- โสภิตา ขงยอด. (2547). การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการผลิตผ้าทอแบบครบวงจร: กรณีศึกษาบ้านกุดครั้ง กิ่งอำเภอกุดครั้ง จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.